

УДК 37.091.33:91

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ НА ПРОФІЛЬНОМУ РІВНІ

Покась Лілія Авнтонівна,

к.п.н., доцент,

завідувач кафедри

психолого-педагогічних дисциплін,

e-mail: lilia.pokas@gmail.com

Сібільєва Ірина Валеріївна,

бакалавр,

e-mail: irinasibileva91@gmail.com

НПУ імені М.П. Драгоманова

Київ, Україна

Анотація. Висвітлено важливість процесу інтеграції шкільних предметів. Акцентовано увагу на роль міжпредметних зв'язків, зокрема географії. Наведено результат педагогічного опитування учителів у закладах загальної середньої освіти міста Києва щодо готовності їх до роботи в умовах Нової української школи в старшій ланці школи.

Ключові слова: методика навчання географії, міжпредметні зв'язки, старша школа, учні, інтеграція, Нова українська школа.

Модернізація шкільної української освіти триває. Взято курс на оновлення основної ланки закладів загальної середньої освіти, підготовку до умов навчання учнів 5-9 класів за моделлю «Нова українська школа».

30 вересня 2020 року стартував Державний стандарт базової середньої освіти, який є логічним продовженням Державного стандарту початкової освіти (2018 р.). Новий Стандарт не містить поділу на шкільні предмети. Натомість названі 9 освітніх галузей [1]. Географія як шкільний предмет відноситься до освітньої галузі «Природнича». Ця інновація означає, що в освітній процес впроваджують інтеграцію предметів. Це дасть змогу об'єднати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми; опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягти цілісності знань; застосувати набуті знання з різних предметів у житті. Учні будуть здобувати знання через опцію просторового мислення, всесторонності, систематизації, узагальнення подібності про об'єкт. І поки складаються модельні навчальні програми, ми вирішили дослідити стан педагогічної практики в реальних

умовах щодо готовності учителів та учнів до таких змін через призму міжпредметних зв'язків. Нас цікавить профільний рівень навчання, проте на цьому етапі є лише модель, з якої відомо, що інтеграція буде обов'язковою складовою навчання старшокласників [2].

Ми розглянемо міжпредметні зв'язки географії з іншими предметами, розуміючи важливість процесу інтеграції. Проте, хочемо зазначити, що поняття «інтеграція» та «міпредметні зв'язки» у нашому розумінні не є тотожними.

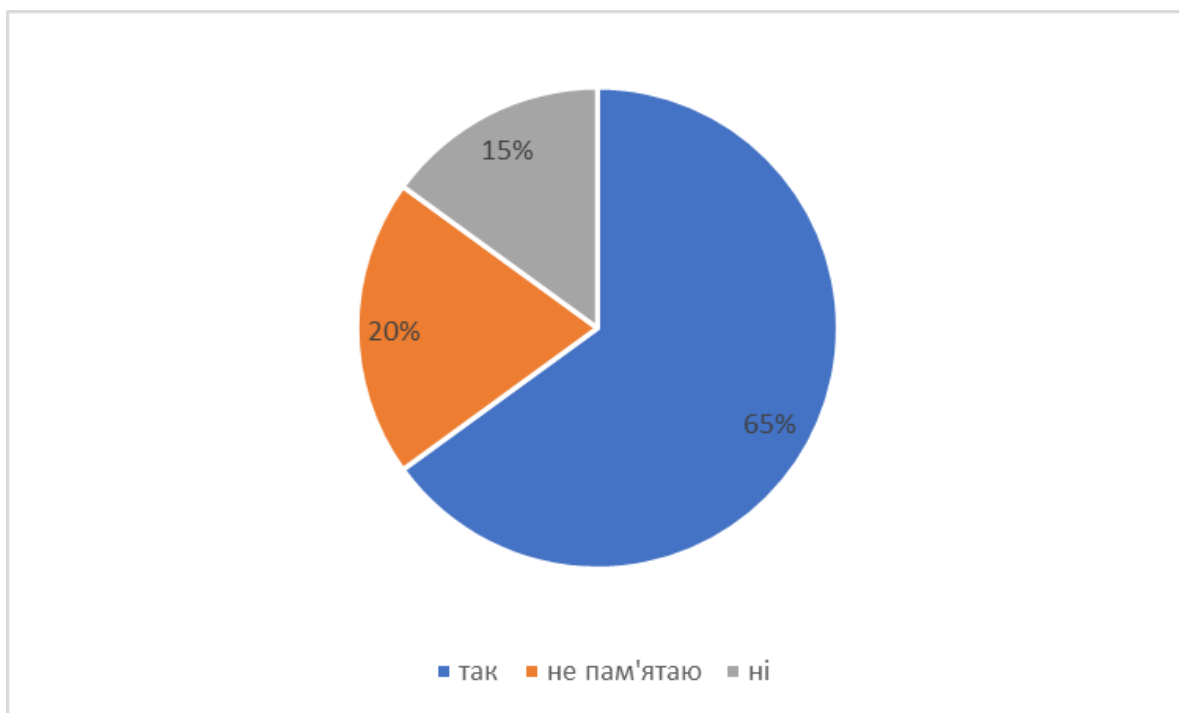
У наукових працях сучасних вітчизняних вчених О.О. Бейдика, В.М. Іванова, С.Л. Капіруліної, Т.Г. Назаренко, В.Ю. Пестушко, О.М. Топузова, Г.В. Тамбовцевої, Г.Є. Уварової відзначається, що реалізація міжпредметних зв'язків у шкільних курсах географії забезпечує формування цілісного уявлення учнів про явища природи, робить їх знання більш глибокими і дієвими.

Методологічна функція міжпредметних зв'язків полягає в тому, що тільки на основі можливе формування в учнів сучасних уявлень про природу, її цілісність і розвиток, а також багатогранність і різноманітність суспільства і природи, оскільки міжпредметні зв'язки сприяють відображенню в навчанні методології сучасного природознавства і суспільствознавства. Компетентнісний підхід в освіті посилив функції міжпредметних зв'язків, сприяючи тим самим розкриттю єдності природи, суспільства, людини. В цих умовах посилюються зв'язки географії з іншими предметами як природничого, так і гуманітарного циклу, покращуються навички переносу знань, їх застосування і різностороннє усвідомлення.

Ми вирішили перевірити готовність учителів до використання інтеграції шкільних предметів в освітньому процесі профільного рівня. Під час педагогічної виробничої практики студентами Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова було проведено анкетування учителів базових закладів загальної середньої освіти міста Києва: № 106 з поглибленим вивченням англійської мови, № 53 з поглибленим вивченням німецької мови.

В анкетуванні взяли участь 72 учні старших класів та 30 учителів шкільних предметів природничого циклу та бакалаврів (студентів-практиканті) НПУ імені М.П. Драгоманова.

На питання «Чи вивчали Ви схожі теми з географії на інших предметах?» (рис.1) більшість старшокласників відповіло, що вони вивчали схожі теми, але деякий відсоток учнів не пам'ятають чи вивчали.

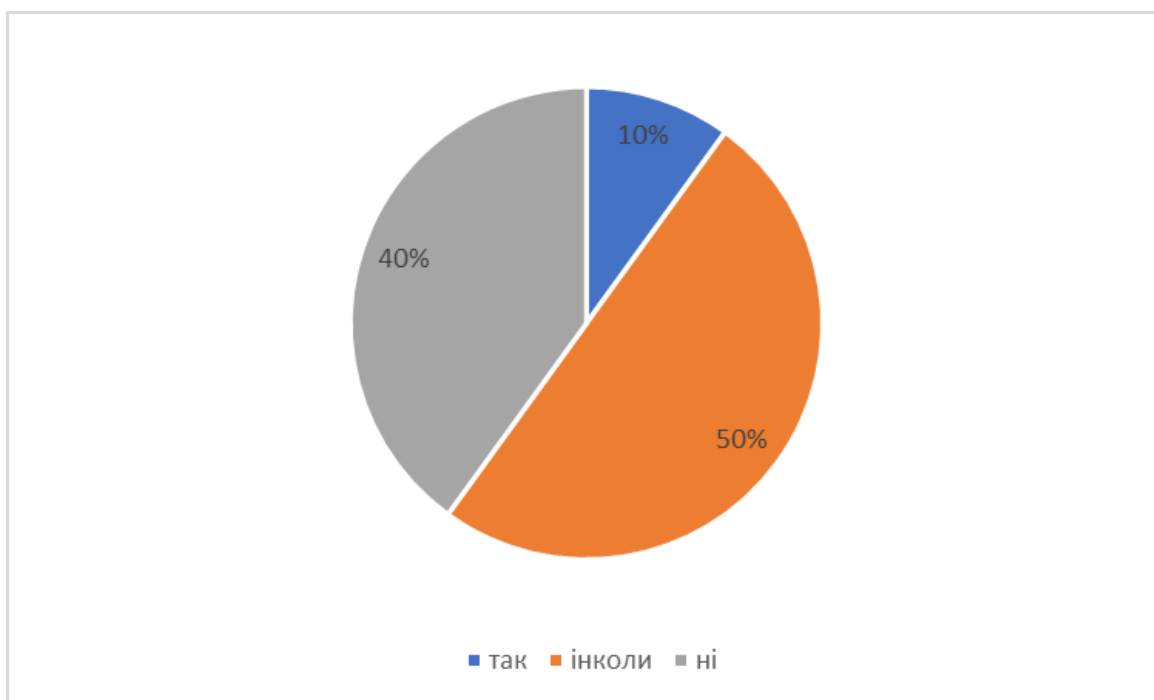

Рис.1. Відповідь старшокласників на перше питання анкети для учнів

Ті учні які відповіли що не пам'ятають чи вивчали схожі теми, чи взагалі не вивчали очевидно мають достатній та початковий рівень навчання. Або вчитель просто не акцентує увагу учнів на уроці, що деякі теми можуть бути і на інших предметах, та все ж є учні які самі побачили взаємозв'язок географії з іншими предметами чи науками.

Кожний навчальний предмет є джерелом тих чи інших видів міжпредметних зв'язків. Тому, можливо виділити ті зв'язки, які враховуються в змісті географії, і, навпаки, – ті, що йдуть від географії в інші навчальні предмети. Для наступного запитання про частоту застосування знань з історії

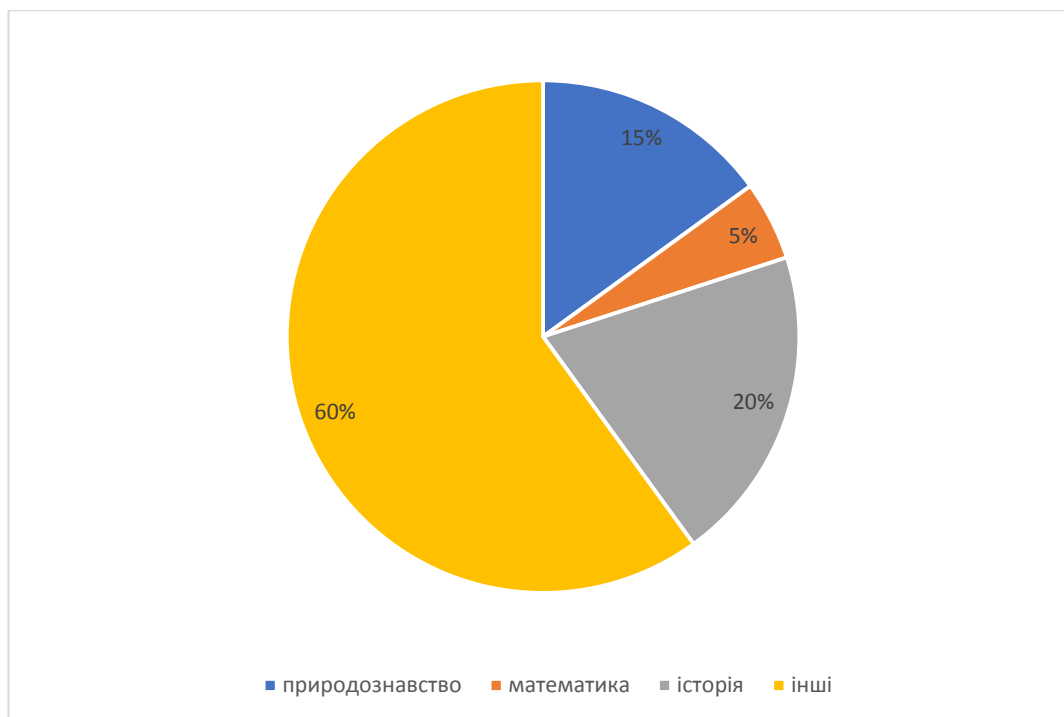
та біології на уроках географії (рис.2), ми отримали результат: половина учнів відповіла, що інколи застосовують знання з історії та біології на уроках географії. Та досить великий відсоток учнів не застосовують таких знань. Як показує практика, учителі не приділяють великої уваги інтеграції шкільних предметів, не вимагають від учнів повної відповіді або ж формулюють питання досить стисло, однозначно, коротко. Лише 10% відповіло що застосовують, скоріш за все це відмінники або учні, що беруть участь в олімпіадах і додатково готуються з вчителем та проходять схожі питання. Мусимо зазначити, що в деяких посібниках інформація з географії буває краще подана, доступнішою мовою, ніж в самому підручнику.

Рис. 2. Відповідь старшокласників на друге запитання анкети для учнів

Аналізуючи відповіді далі, учні відповіли що знання з історії при вивченні географії допомагають лише 20%. Більшість відповіли, що з інших предметів, а саме з біології. Це означає, що у вивченні географії можна використовувати накопичені учнями знання з історії, а біологія допомагає ще краще засвоїти матеріал цього навчального предмету. Найбільше учнів написало про біологію (80%), та природознавство (20%). Із запитання про те чи цікаво учням було б

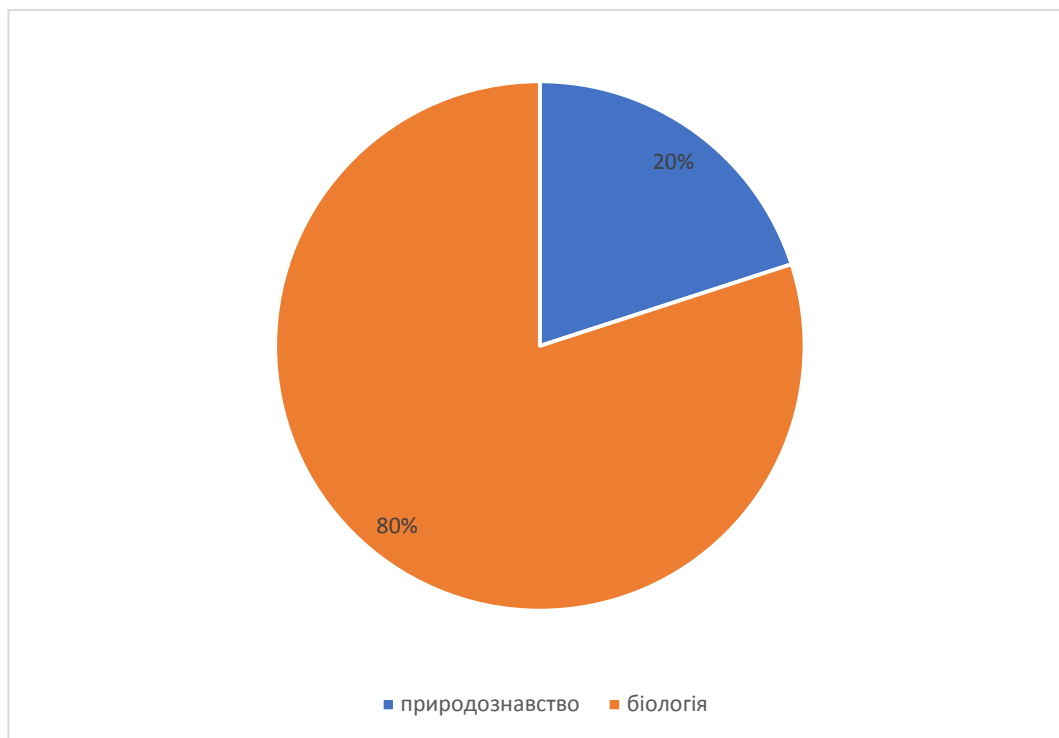
вивчати предмет через різні аспекти, тобто у поєднанні з суміжними предметами, ми бачимо, старшокласники зацікавлені у розширенні своїх знань, готові до роботи з інтегрованим матеріалом (рис.3): 60% свідомо відповіли стверджувально, 20% частково, 20% - лише ті предмети, які їх цікавлять і 5% - не бажають (і то тому, на нашу думку, що учитель мало або взагалі не показав учневі можливість міжпредметності знань, глибину і ширину)

Рис.3. Відповідь старшокласників на третє питання анкети для учнів

Учителі не завжди звертають увагу на міжпредметні зв'язки, не дооцінюючи їх роль у формуванні пізнавального інтересу. Найчастіше прослідковується ідея використання міжпредметних зв'язків на уроках географії під час узагальнення теми, коли учитель використовує нестандартні форми організації навчання: навчальні дискусії, навчальні дослідження, захист проектів тощо. І знову, залежить від учителя: якщо особистість творча, то учні будуть отримувати різноманітне бачення проблеми дослідження, якщо учитель займає пасивну життєву позицію, то про готовність до інноваційності немає потреби говорити.

Старшокласникам поставили питання про зв'язок географії з іншими предметами для отримання знань про природу (рис.4). 80% учнів назвали 4 і більше предметів; 20% назвали лише 2 або 1.

Рис.4. Відповідь старшокласників на четверте питання анкети для учнів

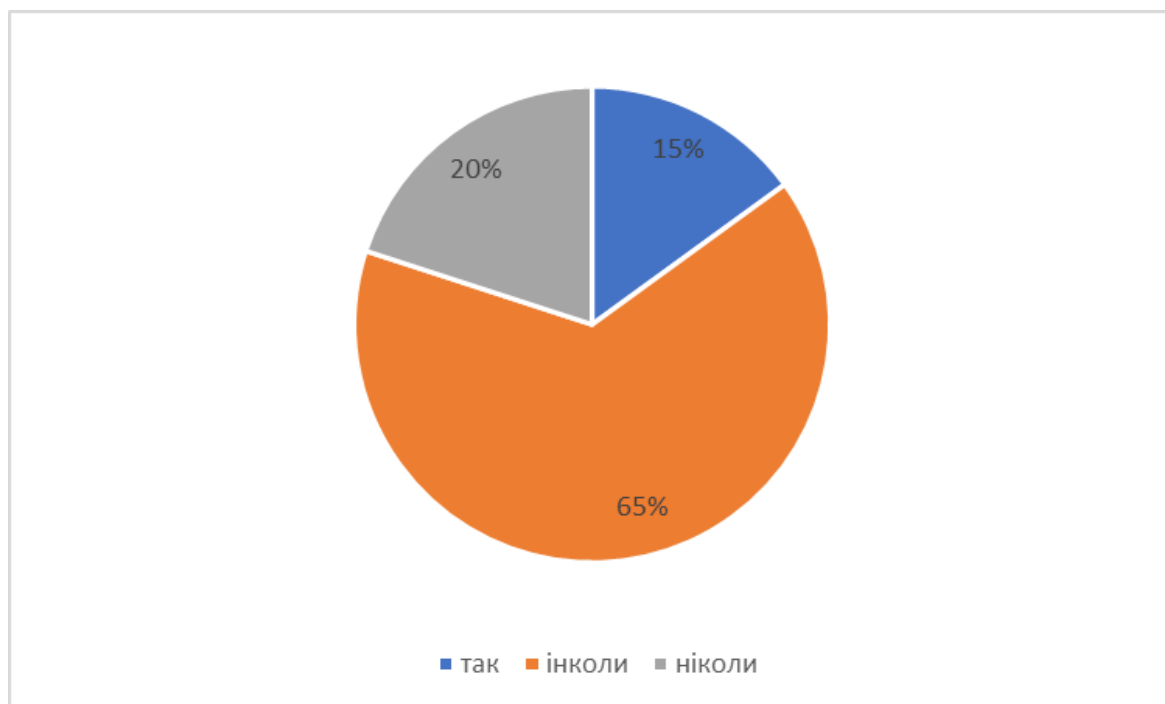
Дослідження анкет вчителів та студентів-географів IV курсу НПУ імені М.П. Драгоманова (ступінь «Бакалавр») встановило, що упровадження інтеграції в освітній процес сьогодні є актуальним, тому що дає змогу: об'єднати споріднений матеріал кількох предметів навколо однієї теми. Засоби реалізації міжпредметних зв'язків піднімають пізнавальну активність учнів на пошуковий рівень. Але так вважають не всі.

В основному це залежить від рівня сучасності вчителя. Якщо вчитель регулярно відвідує курси, вебінари, то він знає, що міжпредметні зв'язки зараз необхідна річ при вивченні географії. Також на це впливає бажання самого вчителя, дізнаватись щось нове, вчитися цьому та застосовувати на практиці.

Для вчителя географії інтегровані уроки необхідні. Тому виникає потреба побувати на уроках не тільки у своїх колег – географів, а й на уроках фізики,

хімії, історії, літератури. Але не завжди це вдається. Чомусь фраза «Я б хотіла побувати у Вас на уроці» не є традиційною в спілкуванні вчителів.

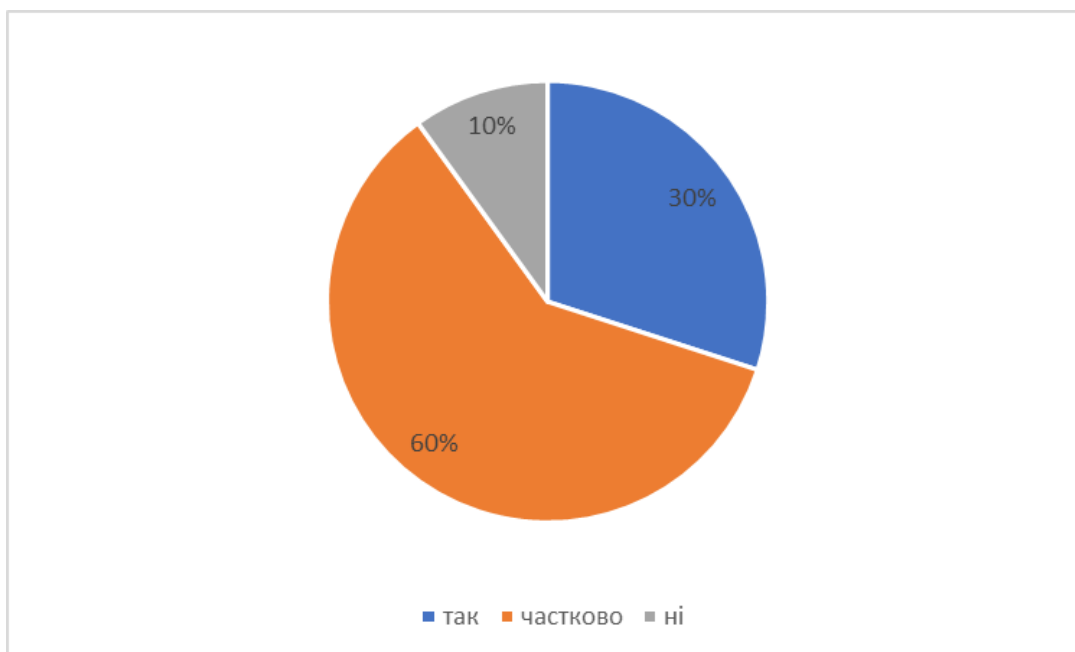
Аналіз анкет для вчителів показав (рис.5), що більшість опитаних (65 %) вважають, що інколи можливе вивчення географії без опорних знань з інших предметів. Але є і сумна статистика, 15% вважають, що можна вивчати географію без опорних знань з інших предметів.

Рис. 5. Відповідь учителів на перше питання анкети

20% вважають, що частково сприяє кращому засвоюванню навчального матеріалу схожість тем географії з іншими предметами.

Теоретико-методологічний аналіз літературних джерел, вивчення передового педагогічного досвіду учителів-новаторів, дослідження стану шкільної практики доказують, що встановлення міжпредметних зв'язків на уроках активізує процес навчання і, географії зокрема, розвиває пізнавальний інтерес учнів до предмету, розширює просторове мислення, логіку. Так вивчення однієї теми з географії може поєднувати в собі знання з біології, фізики, хімії, іноземної мови, астрономії або історії, і тим самим учень пригадає раніше вивчений матеріал, поглибить знання [3, с.31].

Рис.6. Відповідь учителів на друге питання анкети

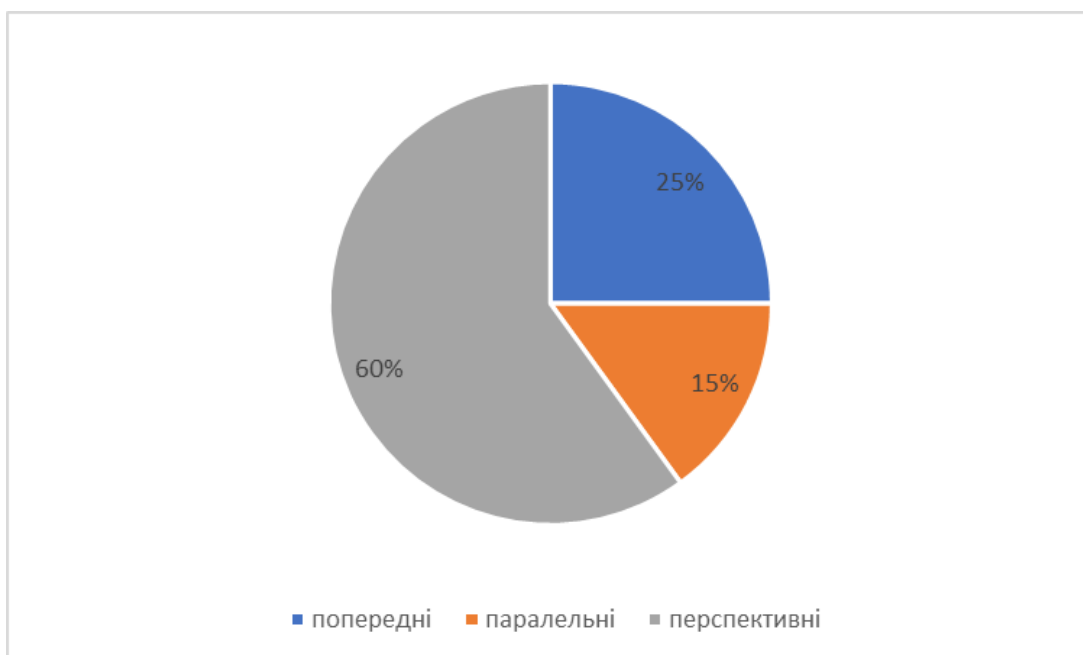
Проаналізувавши відповіді опитаних можна встановити (рис.6), що 60% вчителів на своїх уроках звертають увагу на перспективні зв'язки, бо вони обумовлені інформацією з двох і більше предметів, що діють протягом тривалого періоду навчального часу. Не обов'язково, що вивчення схожої теми з географії буде вивчатися в той же момент на біології. Ці знання можуть бути використані в кінці семестру або навіть через декілька років. Іноді на уроках географії лунає така фраза «Ви пам'ятаєте, що вивчали подібну тему з історії в 9 класі?» от як раз вона про перспективні міжпредметні зв'язки.

Детально опрацювавши результати опитування вчителів (рис.7), варто відмітити, що 70% учителів інколи звертають увагу на існуючі міжпредметні зв'язки під час проведення уроку. А 5 % - взагалі не звертають уваги, ігнорують.

Як показує практика, нетрадиційні форми проведення уроків (рольові ігри, прес-конференції, дослідження, подорожі, мультимедійні презентації тощо) вже досить міцно увійшли в роботу учителя. Вони дають можливість не тільки підняти інтерес учнів до досліджуваного предмета, а також розвивати їх творчість і самостійність, навчати роботі з різними джерелами знань [4, с. 94]. Сама організація такого уроку підводить учнів до необхідності

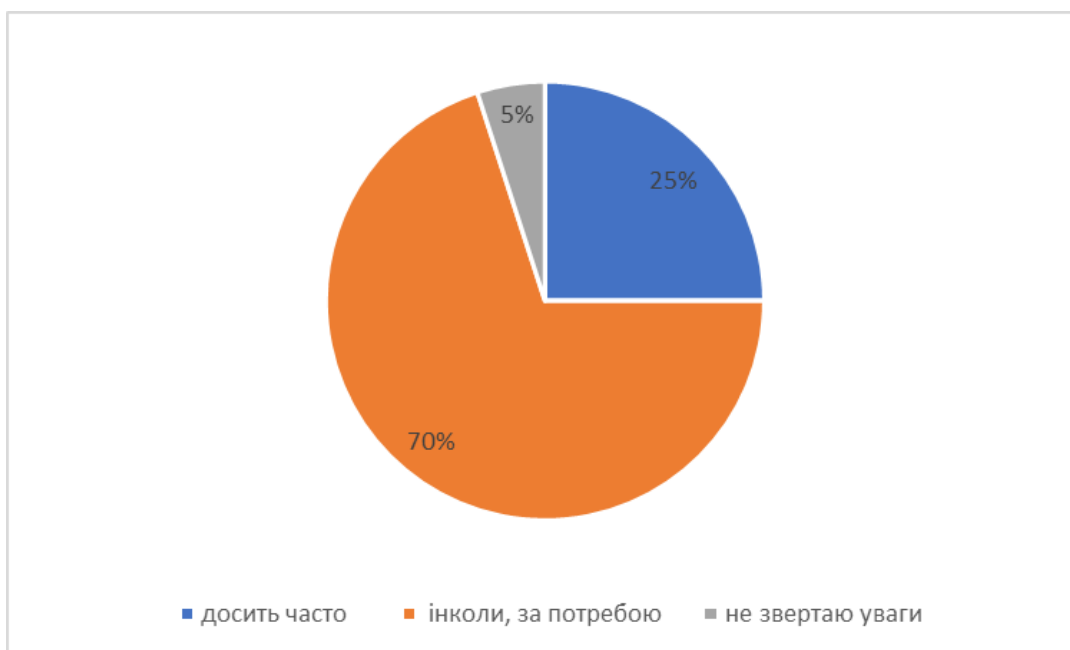

творчої оцінки досліджуваних явищ, особливо результатів діяльності людини, тобто сприяє виробленню певного позитивного відношення до природи.

Рис.7. Відповідь учителів на третє питання анкети

Міжпредметні зв'язки явище в українській педагогіці не нове. У 80-х роках минулого століття у навчальних програмах міжпредметні зв'язки були прописані і учителі, плануючи урок звертали на це увагу.

Рис. 8. Відповідь учителів на четверте питання анкети

У навчальних програмах останніх років цей елемент знову відсутній. Це ускладнює реалізацію міжпредметних зв'язків.

Опитування учителів на питання: чи важливо для них методична вказівка в навчальних програмах щодо використання міжпредметних зв'язків (або інтеграційних процесів) (рис.8), 70 % дали стверджувальну відповідь.

Отже, констатувальний етап нашого педагогічного експерименту показав, що міжпредметні зв'язки мають перспективу повернення в освітній процес, зокрема старшокласників. Реалізація міжпредметних зв'язків та процесу інтеграції перебуває в постійному оновленні. Учителі частково готові застосовувати інтеграцію предметів. Учням це цікаво. Учителі самостійно не прагнуть вдосконалювати освітній процес і чекають узгоджень навчальних програм.

Список літератури

1. <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>
2. Про Нову українську школу [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
3. Покась Л.А., Полтавченко Д.В. Використання сучасних педагогічних технологій а освітньому просторі ліцею / Лілія Антонівна Покась, Денис Васильович Полтавченко // Географія та економіка в рідній школі. – 2020.- № 7-8.- С. 27-31
4. Діхтяренко А.М. Результати педагогічного дослідження щодо впливу інтерактивних методів на формування інтересу старшокласників до географії на профільному рівні навчання / Л. Покась, А. Діхтяренко // Молодий вчений. – 2020. – №5 (81) . – С.91-94.